

УДК 373.2.016:81-028.31

ЛАРИСА ЖУРАВЛЬОВА

ТЕТЯНА КУЧЕРЕНКО

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ВПЛИВ УСНОЇ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ НА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Стаття на основі аналізу наукових робіт розглядає усну народну творчість як один із найкращих засобів впливу на розвиток мовлення в дошкільному віці. Адже саме цей період вважається сензитивним для становлення і розвитку мовлення людини. Багато вчених стверджують, що використання фольклору як на заняттях у дошкільному навчальному закладі, так і у повсякденному житті може привести до значного росту мовленнєвих умінь дитини. Кожен окремих жанр усної народної творчості має бути використаний, адже всі вони характеризуються направленістю на розвиток окремих психічних структур. Наприклад, скоромовки розвивають дикцію дітей, пестушки та утішки розвивають фонематичний слух, вірші-забавлянки розвивають точність та влучність висловлювань, загадки збагачують словниковий запас. Вихователь, використовуючи всі ці жанри на заняттях, зможе урізноманітнити їх, зробити мову дітей багатшою та більш грамотною. Обумовленим також є використання фольклору у повсякденному житті дитини та під час режимних моментів. Крім мовленнєвого розвитку, усна народна творчість виховує загальну культуру дитини, її моральні ідеали. Таким чином, використання фольклору у дитячому навчальному закладі веде до усестороннього розвитку дитини.

***Ключові слова:** мовлення, фольклор, усна народна творчість, дитина дошкільного віку.*

Постановка проблеми. Дошкільне дитинство виступає одним із найголовніших етапів формування культури мовлення у житті людини. Адже ступінь розвитку вміння правильно й послідовно висловлювати свої думки не просто допомагає людям краще розуміти один одного, а й сприяє розвиткові професійних можливостей. Процес формування культури мовлення у дітей нерозривно пов'язаний із загальним розвитком мовлення. Якщо у дитини мовлення недостатньо розвинуте, то вона не в змозі висловлювати свої думки та прохання у ввічливій формі, тому і цікавим співрозмовником вона бути не може. Культура та ясність мислення відображається на мовленні. Воно стає більш чітким та зв'язним. Тому формування культури мовлення неможливе окремо від загального розвитку мовлення.

А.М. Богуш влучно говорить про те, що мовленнєвий розвиток дошкільника багато в чому залежить від того, як вихователь зуміє організувати роботу на заняттях та у повсякденному житті. Дослідження доводять, що для більш ефективного розвитку мовлення доцільним буде використовувати фольклор [2, с. 205].

Багато відомих теоретиків та практиків дошкільної освіти займалися проблемою мовленнєвого розвитку дошкільняти. Найбільш відомими є А.М. Богуш, Н.В. Гавриш, К.Л. Крутій, Т.М. Котик, Н.І. Луцан та ін. Крім того, багато педагогів і психологів (А.П. Усова, Л.С. Виготський, К.Д. Ушинський, Є.О. Фльоріна, О.В. Запорожець та ін.), фольклористів (П.В. Шейн, Ф.С. Капіца, В.П. Анікін, І.П. Сахаров, А.М. Афанасьєв та ін.) говорили про величезне значення усної народної творчості в житті людини.

Формування цілей статті. Мета статті полягає у тому, щоб на основі аналізу теоретичних джерел та практичних робіт розкрити важливість використання фольклору для розвитку та удосконалення мовлення дошкільників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дошкільний вік – це період активного засвоєння дитиною мови, становлення й розвитку всіх сторін мовлення: фонетичної, лексичної, граматичної, зв'язного мовлення, засвоєння його виразності та образності (А.М. Богуш, К.Л. Крутій, Т.Піроженко та ін.). Те, наскільки розвинуті мовленнєві навички, визначає ступінь сформованості у дитини пізнавальних та соціальних умінь, тобто інтересів, потреб, знань та інших якостей психіки [1, с. 87]. Мовлення дитини дошкільного віку може вдосконалюватися лише під впливом спілкування з однолітками та дорослими. Воно характеризується як індивідуальний процес, під час якого конкретна людина використовує конкретну мову. Для такої мови характерні певні закони і правила, які визначаються обставинами [2, с. 7].

Зв'язне мовлення містить декілька компонентів, які створюють цілісну структуру. До них належать діалог, монолог та внутрішнє мовлення [2; с. 3]. Для розвитку цих компонентів дуже важливою є звуковимова дитини, оскільки вона сприяє більш вільному спілкуванню та вираженню своїх думок. Але дуже часто діти дошкільного віку мають недоліки мовлення, які можуть мати різне походження та першопричину. Вони можуть бути віковими та з часом зникати, патологічними через невтручання педагогів, або спричинені неправильним розвитком мовного апарату [6, с.278]. Якщо у дитини спостерігається одна з двох перших вад, то її можна усунути в дошкільному закладі. А.М. Богуш вказує на те, що існує декілька ефективних умов розвитку правильної звуковимови, на які потрібно звернути особливу увагу. Це розвиток цілісної системи мовленнєвого та слухового аналізаторів, збереження нервової системи та органів слуху і мовлення, підвищення рівня фонематичного слуху, постійне підвищення рівня знань дітей у дитячому садочку, постійне вправлення дитини у промовлянні тяжких слів і речень, співпраця дошкільного навчального закладу та родини для підвищення рівня звуковимови дитини, правильне та чітке мовлення оточуючих людей

[6, с. 276]. Першим прикладом у правильному користуванні мовою має бути сам вихователь. Він має чітко, повільно та виразно вимовляти кожен звук, правильно розставляти наголоси та витримувати логічні паузи [6, с. 278]. Застосування усної народної творчості на заняттях та у повсякденному житті може значно підвищити рівень розвитку мовлення дошкільнят.

Сучасна наука стверджує, що повноцінне зв'язне мовлення людини не може сформуватися без освоєння фольклорних форм. Тому дошкільникам слід пропонувати найкращі зразки усної народної творчості – скоромовки, коліскові, загадки, утішки, примовки, лічилки та ін. Адже вони наближені до дитячого світу та долучають малюків до традицій і звичаїв їх предків [2, с. 3]. Вперше народну творчість дитина починає сприймати ще немовлям, коли вона чує коліскові [2, с. 11]. Ці пісеньки допомагають малюку засвоїти найпростіші моделі мовлення та розпочати спілкування з оточуючими. Колісанки – це універсальний спосіб донести до дитини відомості про навколишній світ, тим самим збагачуючи її словник. Інтонаційне забарвлення у цих піснях активно сприяє розвиткові фонематичного сприйняття. Вони також сприяють розвиткові пам'яті та освоєнню лексики.

Починаючи з третього року життя малюки вже можуть зрозуміти гумор. Якщо щось виходить за рамки їх уявлень, то воно для дітей смішне. Але без дорослого зрозуміти побачене дитина ще не спроможна. З другої половини 3-го року життя, при точному описі предмета, малюк може відгадати загадку. Така практика значно піднімає рівень словникового запасу дитини. Після відгадування слід обов'язково закріпити особливості задуманого явища або предмета. Часто загадки містять різноманітні прийоми метафоризації образу (використання багатозначності слів, уособлення, епітети, порівняння та ін.), що допомагає сформувати у дошкільнят образне мислення [3, с. 7].

Чисельні слова, які є відгадками, сприяють збагаченню дитячого словника, особливо це проявляється під час використання багатозначних слів або слів у переносному значенні. Загадкою називають одну із малих форм фольклору, яка у стислій формі відображає найбільш значущі та яскраві характеристики явищ або предметів. Слушною є думка Ю.Г. Ілларіонової про те, що мовлення-опис і мовлення-доказ розвиваються у дітей більш активно при частому відгадуванні загадок, адже висловлена думка потребує доказів. А щоб довести правильність висловлювання, потрібно логічно розповісти про хід своїх міркувань щодо відгадки. Доводячи свою думку, дитина засвоює нову композиційну побудову висловлювання, його граматичну структуру [4, с. 110].

Дитина має зрозуміти, для чого їй доводити правильність своїх думок. Тому Ю.Г. Ілларіонова пропонує мотивувати дошкільників конкретною метою, яка полягає не у простому відгадуванні, а у доведенні своєї точки зору. Дитина має зрозуміти, що навколишній світ – це складна взаємопов'язана структура, яка має дуже глибокі зв'язки між кожним її елементом. Для більш обґрунтованих відповідей буде доцільно заздалегідь ознайомити дітей із предметами, які будуть відгадками до завдань.

Постійна робота над таким мовленням допоможе дитині навчитися оперувати більш цінними аргументами [4, с. 110].

Для розвитку точності, влучності та виразності мовлення дошкільнят застосовують вірші-забавлянки. Через поетичну форму цих віршів дитина починає чіткіше розуміти художні образи. Грайливі ситуації, які відображені у них, допомагають дітям сприймати їх легко та весело. Велике значення тут надається емоційному настрою дошкільнят і тому, як вихователь зуміє подати указаний матеріал. Найкращими темами для сприймання малюками будуть людські стосунки, світ природи та інтереси [3, с. 7].

Ще одним особливим видом фольклору є прислів'я та приказки. Їх особливість полягає у влучному використанні епітетів та порівнянь таким чином, що передається ставлення народу до різноманітних явищ чи предметів. Якщо навчити дитину використовувати під час її мовлення приказки та прислів'я, то вона зможе більш ясно та лаконічно демонструвати свої почуття та думки. Характеристика предмета стає більш яскравою.

Мовлення дітей дошкільного віку може розвиватися й на основі народних пестушок та утішок. Вони позитивно впливають на фонематичний слух, адже у них досить часто зустрічаються наспіви. Вони мають кількаразове повторення у різному темпі та з різною інтонацією. Це допомагає показати всю красу української мови та спонукає до подальшого розвитку мовлення дошкільників.

Одним із головних завдань у старшому дошкільному віці є відпрацювання дикції. Дослідження показують, що мовленнєвий апарат дітей цього віку ще не має достатньої координації та чіткості. Тому дуже часто мовлення дошкільника занадто швидке, слова промовляються не чітко та деякі закінчення «ковтаються». Але у деяких дітей спостерігається протилежна ситуація: мовлення уповільнене, слова дуже розтягнуті [5, с. 12].

Для вироблення правильної дикції незамінним матеріалом, на думку С.С. Бухвостової, є скоромовки. Це віртуозні та веселі ігри, суть яких полягає у швидкому повторенні жартівливих фраз і віршів. Але вимовити їх дуже складно, якщо не має належної практики. Для того, щоб чітко та швидко вимовити скоромовку, потрібно спочатку її завчити та повторювати дуже повільно багато разів. Це допомагає мовному апарату звикнути до такої складної роботи та виконувати її у будь-якому темпі.

У скоромовці суть фрази не грає майже ніякого значення. Головним тут є підбір та розстановка таких слів, при вимові яких людина має докласти певних зусиль. Це сприяє правильній артикуляції, дикції та розвитку зв'язного мовлення в цілому.

Висновки. Отже, усна народна творчість містить різні явища мови, логічні одиниці, художні мініатюри, поетичні образні узагальнення соціально-історичного досвіду. Дошкільний вік є сензитивним періодом для засвоєння та розвитку мовлення. Тому необхідно використовувати різноманітні засоби, які б сприяли підвищенню рівня мовленнєвих вмінь.

Одним із найбільш доступних та цікавих засобів вважається фольклор. Легкість для запам'ятовування, барвистість, ритмічність та виразність – це те, що вигідно характеризує його. Тому дітям він дуже подобається. А невеликий об'єм тексту, цікавий сюжет, доступний зміст та яскраві художні засоби роблять його відповідним віковим особливостям дітей дошкільного віку.

Потребують подальшого дослідження розробка форм і методів використання усної народної творчості для розвитку зв'язного мовлення дошкільників, введення їх у структуру фронтальних та індивідуальних занять.

Список використаних джерел

1. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика. Навчальний посібник. / А.М. Богуш. – Запоріжжя, 2000. – 275 с.
2. Богуш А. М. Українське народознавство в дошкільному закладі: навч. посіб. / А.М. Богуш, Н.В. Лисенко. – 2-ге вид, переробл. і допов. – К.: Вища шк., 2002. – 407 с.
3. Єнгаличева І. Мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку засобами малого жанрового фольклору / І. Єнгаличева. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/50/13.pdf – Загл. з екрану. – 29.10.2015
4. Илларионова Ю.Г. Учите детей отгадывать загадки / Ю.Г. Илларионова. – М.: Просвещение, 1976. – 127 с.
5. Калмикова Л. Збагатити дитяче мовлення допоможуть словосполучення. / Л. Калмикова // Дошкільне виховання. – 2001. – № 7. – С. 12–15.
6. Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі / за ред. А.М. Богуш. – К. : Вища шк., 1992. – 412 с.
7. Мовленнєвий розвиток дітей. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://doshkolenok.kiev.ua/rechevoe-razvitie/49-movlennevy-rozvytok>. – Загл. з екрану. – 29.10.2015.

References

1. Bohush, A.M. (2000). Preschool linguodidactics. Tutorial. Zaporizhzhya. [in Ukrainian].
2. Bohush, A.M. (2002). Ukrainian ethnology in preschools: Tutorial. 2nd ed. Kyiv: Vyshcha shkola. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.08.2015 р.

Журавлева Л.

Кучеренко Т.

Мелитопольский государственный педагогический университет
имени Б. Хмельницкого, Украина

ВЛИЯНИЕ УСТНОГО НАРОДНОГО ТВОРЧЕСТВА НА ФОРМИРОВАНИЕ КУЛЬТУРЫ РЕЧИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Статья на основе анализа научных работ рассматривает устное народное творчество как один из лучших способов воздействия на развитие речи в дошкольном возрасте. Ведь именно этот период считается сензитивным для становления и развития речи человека. Многие ученые утверждают, что использование фольклора как на

заняттях в дошкільному освітньому закладі, так і в повсякденній житті може привести до значущого зростання мовних здатностей дитини. Кожен окремий жанр усної народної творчості повинен бути використаний, адже всі вони характеризуються спрямованістю на розвиток окремих психічних структур. Наприклад, скороговорки розвивають дикцію дітей, прислів'я і потішки розвивають фонематичний слух, вірші-потішки розвивають точність і чіткість висловлювань, загадки поповнюють словниковий запас. Педагог, використовуючи всі ці жанри на заняттях, зможе різноманітнізувати їх, зробити мову дітей багатшою і більш грамотною. Обумовленим також є використання фольклору в повсякденній житті дитини і в період вільного часу. Крім мовного розвитку, усної народної творчості виховує загальну культуру дитини, його моральні ідеали. Таким чином, використання фольклору в дитячому освітньому закладі веде до всебічного розвитку дитини.

Ключові слова: *мова, фольклор, усна народна творчість, дитина дошкільного віку.*

Zhuravlova L.

Kucherenko T.

Melitopol State Pedagogical University named after Bohdan Khmelnytsky, Ukraine

INFLUENCE OF FOLKLORE IN THE DEVELOPMENT OF SPEECH OF PRESCHOOL CHILDREN

This article is based on an analysis of scientific papers considering the folklore as one of the best means of influence on language development in preschool. After all, this period is sensitive for the development of speech and human culture. Many scholars argue that the use of folklore as classes in kindergarten and in everyday life can lead to a significant increase in speech skills of the child. One of the most accessible and interesting means deemed folklore. Easy to remember, colorful, rhythmic and expressive - this is what characterizes it profitable. In addition, children like it is very much. A small amount of text, an interesting plot, accessible content and vibrant artistic means make it appropriate age peculiarities of preschoolers. Every single genre of folklore should be used, because it is characterized by the thrust on the development of certain mental structures. For example, patterns develop diction children, proverbs and sayings develop phonemic hearing, poetry develops precision and accuracy of expression, and riddles enrich vocabulary. The teacher using all these genres in the classroom, will diversify them, children will make the language richer and more literate. It is also due to the use of folklore in the daily life of a child and during the operational issues. In the speech of folklore the child develops a common culture, has its moral ideals. Thus, the use of folklore in the children's school leads to all-round development.

Key words: *broadcasting, folklore, child of preschool age.*